

18. *Lamberts, E.* Political and Social Catholicism in Cisleithania, 1867–1889 / Emiel Lamberts // *The Black International. 1870–1878: the Holy See and militant catholicism in Europe* / Lory, Jacques; Viaene, Vincent; Fiorentino, Carlo M.; ed. by Emiel Lamberts e.a. – Leuben. 2002. – P. 299–317.
19. *Darocha, D.* Kościół rzymskokatolicki w Galicji a kwestie społeczne na początku XX wieku. Z nauczania arcybiskupa lwowskiego obrz. łac. Józefa Bilczewskiego / Dalena Darocha // *Конфлікти і примирення крізь призму віри: XI Всеукраїнська науково-практична конференція для студентів та молодих науковців, 11–12 квітня 2008 року. – Львів, 2009. – С. 110–118.*
20. *Matelański, F.* Historia polskiego ruchu ludowego w b. Galicji – od działalności ks. Stanisława Stojałowskiego do powstania Polskiego Stronnictwa Ludowego „Piast” / Franciszek Matelański // *Nowy Przegląd Wszepolski. – Nr 10-11-12 2013 – Режим доступу: <http://www.prwmag.pl/demo1011122013.pdf>. Доступ – 19.05.2014 р.*
21. *Біндер, Г.* Перспективи дослідження історії партій в австрійській Галичині [Електронний ресурс] / Гаральд Біндер. – Режим доступу: <http://www.franko.lviv.ua/Subdivisions/um/um8/Statti/7-BINDER%20Harald.htm>. Доступ – 19.05.2014 р.
22. *Krejčí, O.* Nová kniha o volbách / Krejčí Oskar. – Praha: Professional Publishing, 2006.
23. *Papierowski, A. J.* Działalność społeczna duchowieństwa katolickiego na przykładzie diecezji plockiej w latach 1863–1914 (cz. II) / Andrzej Jerzy Papierowski // *Notatki Płockie: kwartalnik Towarzystwa Naukowego Płockiego. – 49/4 (198). – 2003. – S. 3–15.*

УДК 930 «1938-2010»

**Радянська та польська історіографія
міжнародних відносин Другої Речі Посполитої та
СРСР у 1932-1939 рр.: порівняльний аспект**

Олещук Назар Юрійович

Олещук Назар. Советская и польская историография международных отношений Второй Речи Посполитой и СССР в 1932-1939 гг.: сравнительный аспект. В статье проведен сравнительный анализ советской и современной польской историографии по проблемам советско-польских международных отношений 1930-х гг.

Ключевые слова: политика равновесия, Ю. Бек, М. Литвинов, дипломатия, международные отношения.

Олещук Назар. Радянська та польська історіографія міжнародних відносин між Другою Річчю Посполитою та СРСР 1932-1939 рр.: порівняльний аспект. В статті проведено порівняльний аналіз радянської та сучасної польської історіографії з проблем радянсько-польських міжнародних відносин 1930-х рр.

Ключові слова: політика рівноваги, Ю. Бек, М. Литвинов, дипломатія, міжнародні відносини.

Oleshechuk Nazar. Soviet and Polish historiography of international relations between the Poland and the USSR 1932-1939 years: comparative aspects. The article is a comparative analysis of Soviet and modern Polish historiography of the problems of the Soviet-Polish Foreign Relations of 1930.

Key words: politics of equilibrium, J. Beck, M. Litvinov, diplomacy and international relations.

Міжнародна політика та дипломатія 1930-х років привертає увагу істориків-міжнародників, які намагаються знайти причину виникнення найкривавішого конфлікту в історії. У цьому контексті показовими виступають стосунки Польської республіки та СРСР як суб'єктів міжнародних відносин Східної Європи. Від них не в останню чергу залежала й можливість реалізації системи колективної безпеки, яку так і не вдалося втілити через низку проблем ідеологічного та політичного характеру. Подібна суспільна актуальність проблематики зумовила постійний інтерес до неї істориків, починаючи з моменту перетворення радянсько-польських стосунків міжвоєнної

доби з політичної реалії на історіографічну проблему. Цей інтерес не згасає і до сьогодні, свідченням чому є поява протягом останніх років низки праць С. Дембські [3; 4], М. Захаріаса [24], З. Случа [19; 20; 21], присвячених дипломатичних стосункам між СРСР та Польською державою. Величезний історіографічний масив потребує аналізу та систематизації, яка має виконувати функцію орієнтира для історика, особливо того, хто починає власні дослідження, аби він не знаходився в ситуації «винаходу велосипеду». Відтак дослідження набуває особливої актуальності.

Пов'язаний з ідеологізацією та політизацією суб'єктивізм у висвітленні історії 1930-х рр. викликає необхідність перегляду відносин між Польщею та СРСР. В історіографії надовго закріпилася упереджена оцінка радянсько-польських дипломатичних стосунків. Зокрема це відноситься до провалу концепції Східного пакту, передвоєнну кризу 1938-1939 рр. як найнапруженішого в дипломатичних зносинах СРСР та Польщі. Відтак для дослідників актуальним є завдання всебічно вивчити та проаналізувати історіографію радянсько-польських дипломатичних стосунків 1930-х рр. До того ж, з огляду на сучасне українсько-польське зближення закономірним є зростання інтересу наукової спільноти до історії радянсько-польських відносин, у тому числі дипломатичних, враховуючи те, що українські землі входили, як до складу СРСР так і до Другої Речі Посполитої.

В історіографії зазначена проблематика не була представлена на рівні спеціального дослідження. Так, короткий огляд історіографії радянсько-польських відносин був здійснений у роботі І. Міхутіної «Советско-польские отношения 1931-1935» [13]; Е. Дурачинські у статті «Польская историография новейшей истории» [5] побіжно характеризує праці істориків, присвячені міжнародним відносинам Польщі міжвоєнного періоду. Подібний стан наукової розробки проблеми свідчить про певну новизну поставлених завдань, і необхідність проведення спеціального дослідження.

Після закінчення Другої світової війни історики одразу розпочали пошуки причин її виникнення. Одним із головних напрямів досліджень стало вивчення історії зовнішньої політики та дипломатичних відносин напередодні війни. Так, в СРСР з'явилася низка колективних праць, присвячених зовнішній політиці [6], міжнародним відносинам [8] та дипломатії міжвоєнного періоду [7]. Щоправда, проблема радянсько-польських відносин не була спеціально розглянута; переважна більшість робіт містила стислий огляд дипломатичної боротьби СРСР за мирне співіснування з європейськими державами.

Першою в Радянському Союзі спробою оцінити дипломатичну діяльність європейських держав стала фундаментальна 3-томна праця

під керівництвом професійного дипломата В. Потьомкіна «История дипломатии». Особливий інтерес представляє третій том «История дипломатии. Дипломатия в период подготовки Второй мировой войны 1919-1939 гг.» [7]. Праця ґрунтується на широкій джерельній базі та має значний фактологічний матеріал. Проте кидається в очі упередженість авторів щодо політики капіталістичних держав по відношенню до СРСР, оскільки негативні явища у міжнародних відносинах приписується західним державам, а позитивні моменти вважаються здобутками СРСР. І хоча проблема радянсько-польських відносин спеціально не була розроблена, тут містяться окремі сюжети з питань переговорів про Східний пакт, проблеми проведення радянських військ через польську територію, тощо. Зокрема, на думку авторів, головним завданням Польщі було спрямування німецької агресії на Схід уже в 1934 р. після підписання польсько-німецької декларації про незастосування агресії та провалу ідеї Східного пакту [7, с. 502]. Привертає увагу факт приписування Польщі «великодержавних претензій», особливо стосовно захоплення Цешинської області восени 1938 р. та планів щодо ліквідації Карпатської України для створення спільного кордону з Угорщиною [7, с. 653]. Примітно, що жодним словом не згадано про «визвольний похід» РСЧА на Західну Україну та Західну Білорусь, однак у висновках зазначено, що політика СРСР завжди була політикою «миру і ділової співпраці з усіма народами» [7, с. 700].

З 1970-х рр. радянсько-польські відносини міжвоєнного періоду постають самостійним предметом досліджень. Насамперед, йдеться про монографію московської дослідниці І. Міхутіної «Советско-польские отношения 1931-1935» [13], котра посідає чільне місце в історії досліджень проблеми і не втрачає наукової цінності дотепер. Окрім дипломатичної складової відносин, вважаємо за доцільне відзначити, що історик аналізує співпрацю комуністичних партій обох країн, припускаючи, що їх діяльність впливала на формування зовнішньополітичних курсів. На її погляд, перемога нацистів у Німеччині змінила всю зовнішньополітичну стратегію європейських держав і на початковому етапі сприяла зміцненню радянсько-польського співробітництва на базі пакту про ненапад 1932 р. Незабаром перед польськими правлячими колами постало питання нормалізації стосунків з Німеччиною, і послаблення напруження в німецько-польських стосунках було сприйнято в деяких країнах Європи як антирадянський курс [13, с. 115]. І. Міхутіна стверджує, що польсько-німецьке зближення було мотивоване обіцянками Гітлера «обміняти польський коридор на вихід до Чорного моря шляхом завоювання українських територій» [13, с. 139]. Саме після підписання спільної польсько-німецької декларації дипломати Польщі не приховували

занепокоєння з приводу ініціатив СРСР щодо колективної безпеки. Водночас згортання переговорів по проекту Східного пакту фактично перекреслило перспективні проекти радянсько-польських відносин [13, с. 257-259]. Автор уперше ставить проблему підписання Східного пакту як одну із ключових у формуванні взаємовідносин між Польщею та СРСР і, використовуючи значний джерельний масив, намагається довести помилковість польської політики.

Відзначимо низку статей І. Міхутіної з проблеми співпраці СРСР та Польщі середини 1930-х рр. В одній із них дослідниця позитивно оцінила підписання Польщею та СРСР конвенції про визначення агресії [11]. Лунає критика, що Польща не хотіла підписувати документ, пояснюючи відмову різними факторами, серед яких – зменшення значення пакту про ненапад до рівня «приватного характеру», пропонувала обмежити його територіально. Як зазначає дослідниця, Польська держава не оцінила цей крок як фундамент до подальшого радянсько-польського зближення, надавши перевагу розвитку співробітництва з Німеччиною [11, с. 30].

В інших статтях «СССР и польско-германское сближение на рубеже 1933-1934 гг.» [14] та «Советско-польские отношения (февраль – апрель 1934 г.)» [11] І. Міхутіна звертає увагу на дипломатичну гру польської дипломатії, яка, керуючись «великодержавними інтересами», сподівалася від співпраці із західним сусідом на територіальні придбання [14, с. 26]. Власне, ключовою темою статей є провал концепції Східного пакту і роль у даному процесі Польщі.

Польський дослідник А. Скшипек [18] приділив увагу у своїй статті результатам переговорів СРСР та Польщі з приводу Балтійської декларації (*проект недоторканості прибалтійських держав – О. Н.*). Він припускав, що за польсько-німецькою декларацією «стоїть» ще й таємна угода, яка не дозволяла польському керівнику МЗС розвивати добросусідські відносини з СРСР. Відтоді, зазначає автор, міністр закордонних справ Польщі Юзеф Бек почав декламувати покращення відносин зі східним сусідом, але практично нічого для цього не зробив [18, с. 36-37].

Чи не єдиною узагальнюючою роботою з історії радянсько-польських відносин у галузі політики, культури, науки та дипломатії є «Очерки истории советско-польских отношений 1917-1977» [15], видана 1977 р. спільною комісією ПНР та СРСР під керівництвом І. Костюшка та Л. Базилева. «Очерки...» мають багату джерельну та історіографічну базу, хоча, на нашу думку, відчутне упереджене ставлення до польської дипломатії. Автор розділу про дипломатичні відносини А. Скшипек стверджує, що Польща негативно відреагувала на вступ СРСР до Ліги Націй, бо сама претендувала на це місце [15, с. 160].

Негативна оцінка польської дипломатії з приводу небажання підписати Східний пакт є безпідставною, оскільки пакт мав, насамперед, антинімецький характер. У випадку приєднання до нього Польщі «політика рівноваги» була би зруйнована через вступ до блоків, які були вороже налаштовані проти одного із сусідів (Німеччини). Через це, зазначає А. Скшипек, взаємини держав у подальшому обмежувалися суто декларативними заявами [15, с. 165]. У Москві після смерті Ю. Пілсудського великі надії покладали на прихід до влади Е. Ридз-Смігли, котрий був більш налаштований антинімецьки, ніж Ю. Бек. Але зближення так і не відбулося. Більше того, автор переконаний, що напруженість у радянсько-польських відносинах дозволила фашистським та західним державам проводити політику ізоляції СРСР [15, с. 171]. Хоча насправді обмеження контактів між ними та СРСР відбулося через скорочення дипломатичного штату в радянських дипломатичних органах у Варшаві та чистку зовнішньополітичного відомства. А. Скшипек прийшов до висновку, що агресивна, пронімецька політика Польщі, її небажання підписати договір про взаємодопомогу влітку 1939 р. з майбутніми союзниками і принципове неприйняття радянської військової допомоги призвело до нападу Німеччини на Польщу.

У 1986 р. побачила світ узагальнююча монографія «История внешней политики СССР 1917-1945 гг.» [6] під керівництвом А. Громико. Розглядаючи період 1934-1935 рр., радянські історики звинувачують польську правлячу верхівку в саботажі та зриві Східного пакту [6, с. 304]. Оскільки радянські дипломатичні документи не приховують антинімецької спрямованості Східного пакту, то очевидним є і те, що польські лідери свідомо не бажали підписувати його без згоди Німеччини; інакше це зіпсувало би всі позитивні наслідки польсько-німецької декларації про ненапад. Також негативно оцінюється небажання Польщі підтримати різного роду ініціативи СРСР щодо скорочення озброєння, засудження дій Німеччини в Європі в 1936-1938 рр. [6, с. 367, 372]. У той же час, вочевидь, підтримка польською дипломатією таких ініціатив могла зіпсувати стосунки із західним сусідом. Польські політики намагалися у такий спосіб тримати збройний паритет із Німеччиною, і не порушувати з нею відносини.

Вважаємо недоцільними висловлювання авторів, що Мюнхенська змова підготувала умови для подальшої експансії на Схід – Польщу та СРСР, оскільки наступною жертвою після Польщі стала Франція, а не Радянський Союз. Пакт Сталіна-Гітлера розцінювався як вимушене рішення для того, аби відтермінувати війну з Німеччиною і посилити обороноздатність держави. Всю відповідальність за початок Другої світової війни автори покладають виключно на західні держави.

Такі ж позиції в оцінках міжнародної політики європейських держав присутні в іншій роботі – «История международных отношений и внешней политики СССР» під редакцією І. Кириліна [8], яка вийшла друком 1986 р. Автори переконані, що через «глибоку класову ненависть до соціалістичної держави» польські правлячі кола, очолювані Ю. Пілсудським, вирішили співпрацювати з Німеччиною проти СРСР. Спільна польсько-німецька декларація про ненапад була спрямована проти СРСР, ставши причиною вересневої катастрофи 1939 р. [8, с. 156-157]. Радянсько-німецький пакт сприяв тому, що СРСР не довелося воювати на два фронти в Європі та на Далекому Сході. Примітно, автори не лише не коментують «визвольний похід РСЧА», але й самі події 3-28 вересня взагалі не згадують [8, с. 231-233], бо з точки зору міжнародного права то був злочин, який радянська історіографія не могла визнати.

У роботі радянського дослідника В. Сіполса «Дипломатическая борьба накануне второй мировой войны» [17] подається загальний аналіз дипломатичних відносин 1930-х рр. Автор характеризує СРСР як єдиного борця за мир на теренах Європи. У стосунках між СРСР та Польщею дослідник звинувачує останню в небажанні проводити спільну політику миру та взагалі в агресивності, приписуючи полякам загарбницькі плани. Автор ніби виправдовує радянсько-німецький пакт, мовляв, підписаний для того, щоб відвернути від СРСР агресію і зміцнити обороноздатність.

Певна тяглість історіографічних традицій спостерігаються в працях дослідників пострадянського періоду. Серед них можна виділити роботи «Міжнародні відносини й зовнішня політика в 1917–1945 рр.» Г. Цветков [22] та «Трагедия Польши 1939 г.» В. Парсаданової [16] в яких, в загальних рисах доводиться, що міжнародна політика СРСР міжвоєнного періоду була спрямована на створення мирної обстановки з його сусідами і доводиться коректність його акцій на міжнародній арені. А саме це стосується англо-франко-радянських переговорів та пакту Ріббентропа-Молотова, який, як вважають автори, відтермінував агресію Німеччини на Схід і дав можливість покращити обороноздатність СРСР.

Одразу після розпаду СРСР та отримання незалежності Польщі польські історики розпочали переоцінку міжвоєнної історії Другої Речі Посполитої, в тому числі й міжнародні відносини. Центральними дискусійними питаннями, які постали перед польською історичною наукою, були: причетність Польщі до провалу системи колективної безпеки у формі Східного пакту і розпалювання Другої світової війни.

В Польщі також були здійснені спроби створення загальних праць з історії зовнішньополітичної та дипломатичної діяльності польської держави міжвоєнного періоду. Найвідоміша з них – «Між двома війнами 1919-1939. Нарис дипломатичної історії» Г. Батовські [23] – варто приділити особливу увагу. Автор дійшов висновку, що польські владні

кола незалежно від партійної приналежності керувалися принципом захисту державних інтересів [23, с. 392]. Історик виправдовує відмову від участі у Східному пакті Ю. Бека, який висловлював бажання бачити в ньому і Німеччину як гаранта безпеки своєї країни. На його думку, в іншому випадку система колективної безпеки втратила б органічну ланку. Анексію Цешинської Сілезії Г. Батовські називає кроком, який не приніс Польщі честі, ставши згодом для неї катастрофою [23, с. 329].

Використовуючи раніше невідомі джерела польського МЗС, Г. Батовські вважає, що загалом політика, яку проводило міністерство Ю. Бека, була не лише шкідлива, а й загрозна для Польської держави. Цілком слушною є думка автора про те, що «сліпота і недалекоглядність» західних держав значною мірою спричинили німецьку агресію 1938-1939 рр. Особливо це стосувалося відсутності належної реакції на розчленування Чехословаччини. Головним же лейтмотивом роботи є виправдання польської «політики рівноваги», що виявилася недієвою в тогочасних історичних умовах.

Одне з головних питань, котре потребувало уточнення та систематизації – періодизація польсько-радянських відносин міжвоєнної доби. У даному тематичному напрямі відзначимо статтю В. Матерські «К вопросу о периодизации польско-советских отношений в межвоенный период» [9]. Автор обґрунтував наступну періодизацію радянсько-польських відносин міжвоєнного періоду, якою, між іншим, користуються дослідники і зараз: 1932-1934 рр. – період стабілізації дипломатичних відносин; 1935-1938 рр. – погіршення стосунків та згорання дипломатичних контактів; 1939 р. – власне розрив міжнародних відносин.

В. Матерські справедливо зазначає, що потепління в радянсько-польських відносинах розпочалося в 1932-1933 рр. завдяки підписанню між СРСР та Польщею пакту 1932 р. Подальшою співпрацею країн стало підписання спільної Конвенції про визначення агресії, що разом з пактом регулювала мирні відносини між двома державами. На думку історика, радянсько-польське комюніке, підписане в листопаді 1938 р., не сприяло покращенню відносин, бо Польська держава втратила міжнародний авторитет і перетворилася на об'єкт міжнародних відносин.

У праці «Польско-советские отношения (1932-1939). Узловые проблемы» В. Матерські справедливо зауважує, що польська кампанія проти Східного пакту була останньою акцією польської дипломатії, яка мала міжнародне значення [10, с. 100]. Період після смерті Пілсудського пройшов під знаком зростаючої недовіри і відсутності продовження розвитку добросусідських відносин, закладених пактом 1932 р. Автор зазначив, що «політиці рівних відстаней» не було альтернативи, тим більше Польща в 1930-х рр. не відігравала важливої ролі на європейській міжнародній арені [10, с. 105].

Цікавими в даній царині є роботи дослідника М. Корната «Польська закордонна політика 1932-1939» [26] та «Політика рівноваги 1934-1939. Польща між Сходом та Заходом» [25]. На думку автора, творцем польської «політики рівноваги» був Ю. Пілсудський, а «креативним виконавцем» – Ю. Бек [25, с. 34]. Неабиякий інтерес викликає спроба історика змоделювати шляхи розвитку польської зовнішньої політики. Перший – за допомогою Франції та Ліги Націй (яка поступово втрачала силу) триматися мирного курсу в Європі. Другий варіант – лише теоретичний союз із СРСР, що було небезпечно з точки зору можливості подальшого підпорядкування Польщі державі «нового типу» (СРСР). Третій варіант – зміцнення відносин з гітлерівською Німеччиною, що стало неможливим через повагу Польщі до пакту про ненапад з СРСР і бажання його якнайдовшого існування. Четвертий варіант – рівновага між Третім Рейхом та Радянським Союзом [25, с. 35-38]. Вважаємо помилковою тезу М. Корната про те, що Польща утримувала «політику рівноваги» до березня 1939 р., адже автор не розцінює анексію Цешинської Сілезії восени 1938 р. як «втрату рівноваги». Дослідник стверджує, що польська міжнародна політика була виваженою та відважною в тих умовах, виступала важливим елементом міжнародних відносин Центрально-Східної Європи [25, с. 400].

Для розуміння польської міжнародної політики та дипломатичної співпраці зі своїми сусідами у 1938-1939 рр. важливими є дослідження польського історика-міжнародника С. Дембські. Одна з них – «Советский Союз и вопросы польской политики равновесия в преддверии пакта Риббентропа-Молотова 1938-1939 годы», де автор оцінив приєднання Цешинської Сілезії восени 1938 р. фатальним кроком для Другої Речі Посполитої, який призвів до втрати нею міжнародного авторитету [4, с. 73]. Автор упевнений, що в 1939 р. Польща була не в змозі вести переговори з Німеччиною про мирні відносини і мусила або прийняти умови А. Гітлера, або боротися на смерть за збереження державності. Поляки, мовляв, знали про антипольську спрямованість пакту Риббентропа-Молотова, щоправда, до останнього серйозно не розцінювали можливість радянської агресії. Це прискорило знищення Польщі через війну на два фронти [4, с. 89]. Дослідник підсумовує: Польща не могла зберегти незалежність, натомість спромоглася продемонструвати бажання зберегти державність.

В іншій статті С. Дембські [3] дійшов висновку, що польська та радянська зовнішня політика міжвоєнного періоду мали двоїстий характер, що призвело до маргіналізації обох держав в системі версальської світобудови [3, с. 49-53]. Привертає увагу авторська теза про те, що Польща не протестувала проти розчленування Чехословаччини, бо на той час могла опинитися з нею на одній лаві. Важко погодитися з

думкою автора про «коректність» політики умиротворення, що «лежала в руслі турботи про безпеку Європи» [3, с. 54], бо навіть відсутність представників Чехословаччини на нараді в Мюнхені не може слугувати прикладом «коректності». С. Дембські позитивно оцінив діяльність польських дипломатів, які, на його переконання, всіма силами намагалися зберегти попередній політичний курс рівноваги. Історик дозволив собі припустити, що за умови нейтралітету СРСР Польща могла існувати й після нападу на неї Німеччини [3, с. 65].

У праці С. Грегоровича висловлені переконання, що для Польщі зближення з СРСР могло водночас посприяти нормалізації відносин з Німеччиною, але лише в тому випадку, коли б це зближення не мало антинімецького характеру [2, с. 45]. Водночас співпраця СРСР з Польщею могла призвести до нормалізації радянсько-німецьких стосунків. С. Грегорович характеризує «політику рівноваги» не як жорстку доктрину, а принцип, який дозволяв зберегти добросусідські відносини з обома сусідами, і, насамперед, власної незалежності [2, с. 46-47]. Усупереч усталеній думці історик стверджує, що, на відміну від Москви, яка здійснювала пропагандистські напади, Польща зробила все можливе, щоби не загострювати відносини з СРСР. На його переконання, саме міжвоєнна політика СРСР була спрямована на ліквідацію Польської держави [2, с. 48].

Спробу проаналізувати європейську політику СРСР у другій половині 1930-х рр., в тому числі й дипломатичні відносини з Польщею, зробив М. Волос. Учений встановив, що в основі радянської зовнішньої політики (як і інших держав) знаходилися у першу чергу національні інтереси, а не ідеологія чи колективна безпека [1, с. 167]. Більше того, автор вбачає суперечності зовнішньої політики Й. Сталіна у декларуванні позитивного ставлення до колективної безпеки і водночас залишенні шляхів для домовленості з Німеччиною. М. Волос зауважив, що польський чинник радянський вождь використовував лише для впливу на А. Гітлера, натякаючи, що співпраця з СРСР матиме для Німеччини позитивні наслідки [1, с. 170]. Тому і англо-франко-радянські переговори, на його думку, були для Й. Сталіна не більше ніж засобом впливу на А. Гітлера з метою продовження переговорів з СРСР.

Важливою для розуміння польської дипломатичної діяльності 1930-х рр. є стаття польського дослідника М. Захаріаса «Німеччина, Радянський Союз і західні держави в польських політичних розрахунках 30-х рр. XX ст.» [27], де проаналізовано дипломатичну діяльність Ю. Бека. Влучним вважаємо його зауваження про скептичне ставлення останнього до системи колективної безпеки, оскільки, на думку польського міністра, вона випливала з недосконалості Версальського та Локарнського договорів [27, с. 177]. «Пронімецьку налаштованість» Ю. Бека автор пояснює «динамічністю та агресивністю німецької політики», що змусило

враховувати потенційні наслідки можливих дій Гітлера і розробити способи їх запобігання [27, с. 174].

М. Захаріас впевнений, що польська «політика рівноваги» була єдиним гальмом гітлерівської експансії на Захід (бо Польща виконала би свої зобов'язання перед Францією) і тим більше на Схід, оскільки унеможливила німецьку агресію щодо Радянського Союзу. Польський керівник МЗС, розуміючи, що Польща стане зручним бар'єром проти Сходу чи Заходу, зробив усе можливе, щоби не стати на бік ні антикомінтернівського блоку, ні СРСР [27, с. 216].

Подібну позицію займає М. Камінські [24], вважаючи, що Польща була приречена на загибель, адже Німеччина та СРСР ненавиділи її ще з початку 1920-х рр. Автор звинувачує радянську дипломатію в тому, що вона з «ненавистю прагнула зміцнити волю Польщі до опору Німеччині, керуючись навіть брехнею» [24, с. 12]. Така позиція М. Камінські може пояснюватися лише обіцянками нового керівника НКЗС В. Молотова влітку 1939 р., які стосувалися надання будь-якої допомоги польській державі, у випадку нападу на неї Німеччини. Щоправда такі обіцянки не були виконані після початку польсько-німецького конфлікту.

Отже, радянська історіографія розглядала питання радянсько-польських дипломатичних відносин з позицій методології марксизму-ленінізму, за якою радянська політика була політикою миру і дружби народів, заснована на співіснуванні двох політичних систем – соціалістичної та капіталістичної. Через це було породжено низку «історичних міфів». Наприклад, про існування таємної угоди між Польщею та Німеччиною 1934 р. проти СРСР, «вимушеність» і «захисний» характер пакту Сталіна-Гітлера і т. п. Відтак польська зовнішня політика розцінювалася як агресивна та профашистськи налаштована, а Радянський Союз мав статус єдиного борця за колективну безпеку, який, опинившись у зовнішньополітичній ізоляції, в 1939 р. був вимушений боротися за своє існування.

У той же час у працях польських істориків яскраво проявляється інтерес до низки ключових проблем, зокрема Східного пакту та переговорів щодо його підписання, Мюнхенської змови та загострення відносин між Польщею та СРСР, періоду від квітня-червня 1939 р. як вирішальног у відносинах між двома державами. Доступ до нових джерел значно розширив проблемне коло у вивченні міжнародних відносин та дипломатичної співпраці Польщі 1930-х рр. Польські історики намагалися виправдати «політику рівноваги» Польщі міжвоєнного періоду. Керуючись національними інтересами, вони визнають політику Ю. Бека єдиною можливою – такою, що могла зберегти незалежність держави. Разом із тим, історики здебільшого не приховують і прорахунки Ю. Бека на міжнародній арені, зокрема, такими

вважають анексію Цешинської Сілезії. Спільною рисою в міркуваннях польських дослідників є переконання у неминучості «смерті» Польщі, яка опинилася між двома вороже налаштованими сусідами, й позбавлена підтримки західних держав.

Література

1. *Волос, М.* Внешняя политика СССР в 1935-1939 гг.: некоторые соображения / М. Волос // Вестник МГИМО. 2009. – Специальный выпуск – С. 166-176.
2. *Грегорович, С.* Место и роль СССР в политике Польши в 30-е годы. / С. Грегорович. // Советско-польские отношения в политических условиях Европы 30-х годов XX столетия. Сб. ст. / Отв. ред. Э. Дурачински, А. Н. Сахаров. – М.: Наука, 2004. – С. 39-49.
3. *Дембски, С.* Польша, Советский Союз, кризис Версальской системы и причины начала Второй мировой войны / С. Дембски // Вестник МГИМО. 2009. – Специальный выпуск – С. 48-71.
4. *Дембски, С.* Советский Союз и вопросы польской политики равновесия в преддверии пакта Риббентропа-Молотова 1938-1939 годы. / С. Дембски // Отечественная история. – 2001. – №2. – С. 72-93.
5. *Дурачински, Э.* Польская историография новейшей истории. / Э. Дурачински // Новая и новейшая история. – 2002. – № 5. – С. 28-57.
6. *История внешней политики СССР 1917-1945 гг.* / Под ред. А. А. Громько, Б. Н. Пономарева. – Т. 1. – М.: Наука, 1986. – 534 с.
7. *История дипломатии. Дипломатия в период подготовки Второй мировой войны 1919-1939* / Под ред. В. П. Потёмкина. – Т. 3. – М.: ОГИЗ, 1945. – 883 с.
8. *История международных отношений и внешней политики СССР.* / Под ред. И. А. Кирилина. В 3 томах. – Т. 1. – М.: Международные отношения, 1986. – 416 с.
9. *Матерский, В. К.* вопросу о периодизации польско-советских отношений в межвоенный период. / В. Матерский // Вестник Московского университета. Серия 8. История. – 1995. – № 4. – С. 71-75.
10. *Матерски, В.* Польско-советские отношения (1932-1939). Узловые проблемы. / В. Матерски. // Советско-польские отношения в политических условиях Европы 30-х годов XX столетия. Сб. ст. / Отв. ред. Э. Дурачински, А. Н. Сахаров. – М.: Наука, 2004. – С. 97-105

11. *Михутина, И. В.* Польша и конвенция об определении агрессора / И. В. Михутина // Советское славяноведение. – 1968. – № 5. – С. 23-31.
12. *Михутина, И. В.* Советско-польские отношения (февраль – апрель 1934 г.) / И. В. Михутина // Советское славяноведение. – 1976. – № 1. – С. 11-28.
13. *Михутина, И. В.* Советско-польские отношения 1931-1935 / И. В. Михутина. – М.: Наука, 1977. – 285 с.
14. *Михутина И. В.* СССР и польско-германское сближение на рубеже 1933-1934 гг. / И. В. Михутина // Славянское славяноведение. – 1973. – № 6. – С. 11-28.
15. *Очерки истории советско-польских отношений, 1917-1977* / Под ред. И. И. Костюшко. – М.: Издательство «Наука», 1979. – 583 с.
16. *Парсаданова, В.* Трагедия Польши 1939 г. / В. Парсаданова // Вопросы истории. – 1997. – № 7. – С. 11–27.
17. *Сиполс, В. Я.* Дипломатическая борьба накануне второй мировой войны / В. Я. Сиполс. – М.: Международные отношения, 1989. – 335 с.
18. *Скшипек, А.* Польско-советские переговоры 1934 г. по вопросу о Балтийской декларации / А. Скшипек // Советское славяноведение. – 1976. – № 2. – С. 32-37.
19. *Случ, С. З.* Внешнеполитическое обеспечение польской кампании и Советский Союз / С. З. Случ // Международные отношения и страны Центральной и Юго-Восточной Европы в начале Второй мировой войны (сентябрь 1939 – август 1940). – М.: РАН, 1990. – С. 8-38.
20. *Случ, С. З.* Политика Германии и СССР в отношении Польши (октябрь 1938 – август 1939) / С. З. Случ // Вестник МГИМО – Университета. 2009. – Специальный выпуск. – С. 251-270.
21. *Случ, С. З.* Сталин и Гитлер, 1933-1941: расчеты и просчеты Кремля. / С. З. Случ // Отечественная история. – 2005. – № 1. – С. 98-119.
22. *Цветков, Г. М.* Міжнародні відносини й зовнішня політика в 1917–1945 рр.: Навч. посібник. / Г. М. Цветков. – К.: Либідь, 1997. – 232 с.
23. *Batowski, H.* Między dwiema wojnami 1919–1939. Zarys historii dyplomatycznej / H. Batowski. – Krakow.: Wydawnictwo Literackie, 1988. – 530 s.

24. *Kamiński, M. K.* Stosunki sowiecko-niemieckie w kontekście polityki międzynarodowej ZSRR (1938-1941) / M. K. Kamiński. // Mazowieckie Studia Humanistyczne, – 1998. – № 2. – 6-30 s.
25. *Kornat, M.* Polityka równowagi 1934-1939. Polska między Wschodem a Zachodem / M. Kornat. Kraków.: Wydawnictwo Arcana, 2007. – 478 s.
26. *Kornat, M.* Polska polityka zagraniczna 1932-1939 / M. Kornat // Biuletyn instytutu pamięci narodowej. – 2009. – № 12 (107). – S. 33-47.
27. *Zacharias, M. J.* Niemcy, Związek Sowiecki i mocarstwa zachodnie w polskich kalkulacjach politycznych w latach 30. XX w. (ze szczególnym uwzględnieniem 1939 r.) / M. J. Zacharias. // Historia i polityka. – 2009-2010. – № 2- 3. – S. 165-217.